

Zondag 12 januari 2024

‘Drink de wijn die ik heb gemengd’

Dorpskerk - Blaricum

Schriftlezingen: Spreuken 9, 1-6; 1 Korintiërs 11, 17-34 en Johannes 2, 1-11.

Voorganger: ds. Jurjen Zeilstra

In het Johannesevangelie vinden we een heel eigen visie op het Heilig Avondmaal: geen inzettingswoorden, maar een voetwassing aan de vooravond van de kruisiging.¹ Op heel andere plaatsen in het evangelie werkt Johannes zijn visie op de Maaltijd uit: Het eerste teken van Jezus is het veranderen van water in wijn. Ook vinden wij in het zesde hoofdstuk van het vierde evangelie een sterke uitwerking van de spijziging van de vijfduizend. Het prachtige beeld van Vrouwe Wijsheid uit het Spreukenboek die uitdeelt komt bij Christus tot zijn recht.

Thema: 'Drink de wijn die ik heb gemengd'

Prediking

Gemeente van Christus,
een sacrament is een uitwendig teken in de liturgie en in de geloofspraktijk van de kerk waardoor bijzondere genade wordt aangeduid en gegeven. Men gelooft dat deze tekenen door Christus zelf zijn ingesteld.² de Rooms-katholieke kerk kent zeven sacramenten.³ De meeste protestantse kerken kennen er twee: de Doop en het Avondmaal.

Nu geloof ik niet dat we die claim, zoals ik die uit het Nederlandse Woordenboek heb gehaald, dat sacramenten door Christus zelf zijn ingesteld, letterlijk hoeven te handhaven om de kostbaarheid van de sacramenten te beleven. Immers, Jezus Christus heeft, in tegenstelling tot wat mensen vaak denken, niet de kerk gesticht. Dat hebben de apostel Paulus en de andere apostelen gedaan. Jezus heeft het Koninkrijk van God verkondigd. Wat er kwam was de kerk. Dat viel dus wel tegen. En toch was het nog steeds de moeite waard. De kerk is een middel. Het Koninkrijk van God is het doel.

Van de Bruiloft te Kana bestaat in de drie andere evangeliën geen parallel verhaal! Er zijn geleerden die daarom niet zozeer denken aan een historische gebeurtenis, maar aan een uitgebreide gelijkenis van Jezus,⁴ die als kristallisatiekern heeft gefunctioneerd voor een introductie van het openbare optreden van Jezus, waarbij het de bedoeling was de betekenis van heel zijn optreden in één verhaal te demonstreren. Het verhaal van Kana staat in de bijbel op zichzelf, hoewel er wel vaak een vergelijking is gemaakt met Melchisedek, de koning van Salem, die Abram tegemoet komt na de strijd en hem brood brengt en wijn.⁵ Buiten de bijbel zijn er veel vergelijkbare verhalen bekend. De Griekse god van de wijn, Dionysus, was niet alleen de mythologische ontdekker van de wijn, maar ook hij veroorzaakte in de ogen van de oude Grieken ook de verandering van water in wijn, iets dat een belangrijke rol speelde in de liturgie in heidense tempels aan deze god Dionysos (of Bacchus) gewijd en bij allerlei uitbundige feesten in de steden met fonteinen vol wijn gevierd.⁶ De lezers van het Johannesevangelie moeten deze volksverhalen en – gebruiken hebben gekend.

¹Johannes 13.

²Cf. Van Dale, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, III, s-z, Utrecht/Antwerpen 1999, 2916. ³Doopsel, Vormsel, Sacrament des Altaars (Eucharistie), Boetesacrament, Ziekenzalving, Priesterwijding en Huwelijk.

⁴Bijv. Matteüs 25, 1-13 of Lucas 14, 7-24. Vgl. Johannes 3,29.

⁵Genesis 14, 18-20.

⁶Barrett, C.K., *The Gospel According to St. John. An Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text*, London 1978, 188. Cf. Dodd, C.H., *Historical Tradition in the Fourth Gospel*, London / New York / Melbourne, 1976, 224-225.

Wij weten dus niet precies hoe het verhaal van de Bruiloft te Kana is ontstaan. Maar hoe je er ook tegen aan kijkt, het is duidelijk dat dit verhaal een alles behalve incidenteel historisch karakter heeft. Deze illustratie van de betekenis van de naar voren tredende Jezus staat bol van de symboliek.⁷

Het zal er om gaan dit wonderlijke verhaal, zoals daar eigenlijk ook letterlijk in vers 11 staat, als een ‘teken’ te verstaan.⁸ Water, bestemd om dienst te doen in het kader van de Joodse reinheidswetten, wordt tot de wijn van het Koninkrijk van God dat Jezus gaat verkondigen. Hun inspanning, hun ijver, hun zorgvuldige pogingen Gods eisen na te komen, hebben een moment van milde genade nodig om terecht te komen. Een uiterlijk ritueel wordt een innerlijke vreugde. Jezus verbindt mensen aan elkaar, zoals een goed huwelijk niet op basis van inspanningen bestaat, maar bij gratie van liefde.

Maakt de evangelist Johannes dan opzettelijk in het Kanaverhaal een toespeling op het Avondmaal? Dit is een open vraag.⁹ Daar wordt heel verschillend antwoord op gegeven. Dat de spijziging van de vijfduizend in hoofdstuk 6 van het evangelie moet worden begrepen als een opzettelijke toespeling op het Avondmaal wordt door vrijwel niemand betwist.¹⁰ Hoewel er zeker parallellen zijn tussen Johannes 6 en Johannes 2 – in beide gevallen gaat het immers om een tekort bij de mensen (de ene keer tekort aan brood, de andere keer tekort aan wijn), terwijl Jezus zorgt voor overvloed – blijft de Bruiloft te Kana een sterk theologisch en zelfs mysterieus geladen vertelling op vele niveaus te interpreteren. Inzettingswoorden en -handelingen door Jezus ontbreken in Johannes 2.¹¹ Dat is, denk ik, opzettelijk. Mogelijk heeft de vierde evangelist bezwaar tegen een al te geformaliseerde beleving van de Maaltijd van de Heer. Waarschijnlijk schrijft hij voor mensen die het eenvoudigweg als een echte maaltijd, een liefdemaal, beleven. Tegelijkertijd hebben de bedienden, niet voor niets ‘diakonoï’ in het Grieks, zoals Johannes schrijft, *kennis* over de herkomst van de wijn. Dat is een inzicht dat aan de gasten, aan het bruidspaar en zelfs aan de ceremoniemeester, volstrekt voorbij gaat. Verder spelen aspecten als ‘rituele achtergrond’ (de reinigingsgebruiken), het vertrouwen van Maria, de *timing* van Jezus, de gehoorzaamheid van de bedienden en het geloven door de leerlingen een belangrijke rol. Natuurlijk hebben de christenen voor wie Johannes schreef dit verhaal opgevat als een rijke symboliek bij hun maaltijdvieringen. Toch brengt de evangelist Johannes het niet expliciet als een instelling van het Avondmaal, maar waarschijnlijk als een heel indirecte toespeling op de avondmaalspraktijk zoals die in zijn tijd was gegroeid. Laten we niet vergeten dat onze sacramenten in de liturgische setting zoals wij die kennen heel geleidelijk aan zijn geworden wat ze nu zijn.

⁷ Er is, o.a. door Schweizer, gewezen op de belangrijke stijlverschillen, ook met andere Johannesteksten, Barrett, *ibidem*, 189.

⁸ Cf. vers 11: ‘semeion’, dat is Grieks voor teken (jammer genoeg heeft de NBV ‘wonderteken’ wat ons eigenlijk precies op het verkeerde been zet. Het gaat er niet om Jezus als een soort tovenaars te gaan zien), d.w.z. een handeling met een verwijzende betekenis naar iets dat niet aantoonbaar aanwezig is.

⁹ Barrett: ‘quite uncertain’; ‘That our evangelist intended a eucharistic reference can hardly be doubted, but this has not entered into the *form* of the narrative.’ Dodd, C.H., *Historical Tradition in the Fourth Gospel*, London / New York / Melbourne, 1976, 224.

¹⁰ Culpepper, R.A., *Anatomy of the Fourth Gospel. A Study in Literary Design*, Philadelphia 1983, 197.

Het is ironisch, maar waar. Juist de sacramenten, bedoeld om de eenheid van de kerk te versterken, zijn in de loop van de kerkgeschiedenis heel vaak tot splijtzwam uitgegroeid en tot een bron van verdeeldheid geworden.¹² Dit is zeker zo in de reformatische traditie, waar ook onze kerk in wortelt. Uit angst om tekort te doen aan de heiligheid van het Avondmaal werden leden van andere dan de eigen kerk van het Avondmaal geweerd. Bezorgde kerkenraden voelden zich geroepen gerelateerd aan het Avondmaal toezicht uit te oefenen op de morele levenswandel van de leden van de kerk. Het werd in bepaalde tijden al gauw onbehoorlijk gevonden als mensen van wie de levenswandel onder kritiek stond, aan gingen aan het Avondmaal. Kinderen werden ongeschikt gevonden om mee te vieren. Ook al staat daarover in de bijbel niets, men meende dat zij niet in staat waren tot het ernstige zelfonderzoek dat aan de Maaltijd vooraf diende te gaan.¹³ In menig gemeente is, vreemd genoeg, de zogenaamde Avondmaalsmijding ontstaan. Het gold als gepaste bescheidenheid wanneer bepaalde groepen mensen thuis bleven op de zondag dat het Avondmaal werd gevierd. Wat heeft het sommige mensen een moeite gekost om het negatieve zelfbeeld hier aan verbonden van zich af te werpen!¹⁴ Ik hoef niet uit te leggen dat het aan vreugde bij de viering van het Avondmaal vaak heeft ontbroken. Ook de wijsheid is vaak ver te zoeken geweest.

De dingen die de apostel Paulus zegt over het Avondmaal zijn dus vaak opgevat als een oproep tot ernstig zelfonderzoek.¹⁵ Maar als we scherp lezen wat Paulus nu echt schrijft, dan zullen we ontdekken dat het niet gaat om een buitengewoon ernstig zelfonderzoek waarin de centrale vraag steeds maar is: Sta ik wel recht voor God? Veeleer zal het gaan om mijn dagelijkse omgang met de mensen om mij heen. Het gaat om oprechte aandacht voor elkaar en om liefde. Hoe kan ik de Maaltijd van de Heer zo vieren dat ik er in gesterkt zal worden rechtvaardig en betrokken om te gaan met mijn medemensen? Als er dan dus problemen zijn – en waar en wanneer en in wiens leven zijn die er niet? – dan heb ik daarin geen belemmering te zien om aan het Avondmaal aan te gaan, maar (integendeel) een stimulans om vanuit de onderscheiding waar het in het lichaam van Christus op aan komt, aan de slag te gaan met de moeizame kanten van het leven.

Dat betekent lang niet altijd dat er een oplossing komt. Sommige lastigheden zullen we nooit helemaal kunnen afschudden. Maar het betekent wel dat je juist als er relationeel spanningen zijn in je leven, hartelijk welkom bent aan de Tafel van de

¹² L.D., Bierma, 'The Unity of the Church and the Pure Administration of the Sacraments' in: Borght, E. Van der, *The Unity of the Church. A Theological State of the Art and Beyond*, Leiden/Boston 2010, 123-135, cf. Conclusion 135. Bierma baseert zijn visie op een inclusieve Avondmaalsbeleving op goed lezen wat er staat in 1 Korinthiërs 11 en in de Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikelen 27-29.

¹³ Vgl. de zgn. *censura morum* die in conservatieve kerken nog altijd plaats vindt ter voorbereiding op het Avondmaal. De Kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland omschrijft dit als volgt: 'De kerkenraad kan een samenkomst beleggen ter bezinning en verzoening, met het oog op de waardige viering van het avondmaal.' Ordonantie 7-4-2.

¹⁴ Cf. Siebelink, *Knielen op een bed violen*.

¹⁵ '1 Corinthians 11: 17-34 [...] is not about personal spiritual check-ups every time one is about to go [to] the Lord's Supper. It is not about an individualistic, introspective examination of one's heart for every unconfessed sin that may be lurking there. Rather, it is about examining relationships with fellow believers and celebrating

the sacrament in a manner that does not humiliate some church members. In other words, the apostle is calling first and foremost not for a *vertical* self-examination, how we stand personally in relation to Christ, but for a *horizontal* self-examination, how we stand in relation to others at the table.' L.D., Bierma, 'The Unity of the Church and the Pure Administration of the Sacraments' in: Borght, E. Van der, *The Unity of the Church. A Theological State of the Art and Beyond*, Leiden/Boston 2010, 123-135, quote: 128-129.

4

Heer. Je mag geloven en hopen dat je juist hier geïnspireerd wordt en kracht ontvangt om het goede te doen. Als je zelf bent aanvaard zoals je bent, zul je ook zelf meer geduld met anderen kunnen hebben.¹⁶ En als er situaties definitief zijn, zoals in het geval van een echtscheiding of een langdurige vervreemding van een familielid, juist dan lijkt het me een tragische vergissing om daarin een reden te zien om niet aan de Maaltijd van de Heer, of wat mij betreft aan de Eucharistie, deel te nemen. Juist mensen die lijden aan de gebrokenheid van het leven hebben de viering van de heel makende kracht van het Koninkrijk van God nodig. Zelfs als je een onherstelbare fout hebt gemaakt, waar je vreselijk spijt van hebt, maar wat niet meer is terug te draaien, zelfs dan is er geen reden om niet mee te vieren aan de Tafel van de Heer.

De verzoening van Godswege ontslaat ons niet van het streven naar verzoening met onze naaste. Dat zou wel een heel goedkope vergiffenis zijn en een met weinig inhoud bovendien. Nee, er is maar één manier waarop indien mogelijk een impasse doorbroken kan worden en dat is dat ik creatief blijf reageren. In die zin overstijgt mijn verantwoordelijkheid voor de ander die van de ander tegenover mij. Niemand, 'zelfs God niet' kan mij vergeven, wat ik een ander heb misdaan, als ik het zelf serieus probeer in orde te maken.¹⁷ Dat wil niet zeggen dat alles altijd goed komt.

Paulus schrijft het op indrukwekkende wijze aan de gemeente van Rome:

Stel, voor zover het in uw macht ligt,
alles in het werk om met alle mensen in vrede te leven.¹⁸

...voor zover het in uw macht ligt. Er zijn dus wel begrenzungen.

Omdat in onze kerk heel verschillende gebruiken rond het Avondmaal gangbaar zijn, laat onze kerkorde het open op welke wijze leden worden voorbereid op de viering van het Avondmaal. Ook wordt aan de kerkenraad overgelaten of een openbare geloofsbelijdenis noodzakelijk is voordat je deelneemt aan het Avondmaal.¹⁹ In onze kerk is ieder die zich verbonden weet met het geheim van Jezus Christus welkom aan de Tafel van de Heer. Hij is de gastheer. Wij zijn in zijn Koninkrijk de gasten.

Wijn kwam in de Oudheid niet uit een glazen fles met een kurk er op. Wijn kwam uit een stenen amfoor waarin de wijn als siroop werd bewaard en moest met water worden gemengd om gedronken te kunnen worden. 'Drink de wijn die ik heb gemengd,' zegt Vrouwe Wijsheid in het Spreukenboek. Zij staat in haar Huis met de Zeven Pilaren aan het mengvat en nodigt tot gastvriendschap uit.²⁰ Water is arbeid,

¹⁶ Cf. Lucas 16, 1-9: De gelijkenis van de onrechtvaardige rentmeester.

¹⁷ Cf. Poorthuis, M., *Het gelaat van de Messias. Messiaanse Talmoelezingen van Emmanuel Levinas*, Hilversum 1992, 107.

¹⁸ Romeinen 12,18.

¹⁹ Kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland, Artikel IX, zie verder Ordonantie 7 ²⁰ In Wadi Rum in Jordanië bevindt zich het indrukwekkende bergmassief dat als de Seven Pillars wordt aangeduid. Helaas is weinig van de wijsheidsgedachten daaraan verbonden in het boek met deze titel van T.E. Lawrence terecht gekomen. de archeoloog Lawrence was oorspronkelijk iets anders van plan. Hij ging op zoek naar de schoonheid van oude culturen. Lawrence kwam terecht in een akelige strijd van Arabieren, Turken en Westerse mogendheden. Hij schreef een voornamelijk gewelddadig heldenepos over een illusoir pan-Arabisch ideaal, waarin de werkelijke wijsheid ver te zoeken was. Lawrence, T.E., *Zeven zuilen van wijsheid* (1926), vert. S. Commandeur, Amsterdam 2009.

5

is onze eigen inspanning, kan bloed, zweet en tranen zijn. Wijn is feest, is vreugde, is dankbaarheid en liefde. Als de wijn op is, als er alleen nog moeizaam water over de akker van ons leven stroomt, is het de bruidegom van Gods komende Koninkrijk die het water van ons leven in zijn wijn wil veranderen.
Amen.

Afbeelding: Giotto, Bruiloft te Kana, Arenakapel te Padua.

Uitzending en zegen

Gaat u vanhier, weest u ervan verzekerd dat u gezegende mensen bent. Niet dat onze wijn nooit op is, niet dat wij nooit verdrietig zijn... Maar onze gastheer geeft ons de bronnen des levens, vrij toegankelijk. God schenkt de levenskracht, om niet.

De genade van Jezus Christus,
de liefde van God,
de verbondenheid met de heilige Geest
is met jullie allemaal.

